

11. Кузик О. Аналіз поведінки домогосподарств у сучасних економічних теоріях / О. Кузик // Вісник Львівського ун-ту. Серія економічна. – 2009. – Вип. 41. – С. 308-315.
12. Кучеренко Є.В. Поведінка домогосподарств на споживчому ринку / Є.В. Кучеренко // Вісник Запорізького нац. ун-ту. – 2011. – № 4(12). – С. 205-210.
13. Месель-Веселяк В.Я. Форми господарювання в сільському господарстві України (результати, проблеми, вирішення) / В.Я. Месель –Веселяк В.Я. // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 13-23.
14. Netting C.R., Wilk R.R., Arnould E.J. Households. Berkeley: University of California Press, 1984.
15. Россинская Г.М. Потребительское поведение домохозяйств в условиях трансформации российского общества / Г.М. Россинская // Вестник УГАТУ. Экономика. – 2009. – Т. 12, № 3(32). – С. 22-36.
16. Рудинська І.В. Участь громадськості у процесі стратегічного планування розвитку сільської території / І. В. Рудинська // 36. наук. праць Луган. нац. агр. ун-ту; за ред. В.Г. Ткаченко. – Луганськ: вид-во ЛНАУ. – 2006. – № 62 (85). – С. 99-102.
17. Family and Work in Rural Societies / N. Long (ed.). L.: Tavistock Publications, 1984.
18. Штимак І.В. Соціально-економічні умови розвитку селянських домогосподарств: монографія // І.В. Штимак [за ред. проф. В.К. Збарського]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 278 с.

Стаття надійшла до редакції 29.07.2013 р.

*

УДК 330.522.2:336.532

**М.М. МОГИЛОВА, кандидат економічних наук, докторант
Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"**

Оцінка основних засобів сільського господарства в контексті інформаційного забезпечення обґрунтування державної політики

Постановка проблеми. Більшістю розвинутих країн світу обрано модель соціально орієнтованої ринкової економіки, яка ґрунтується на принципі поєднання ринкових і державних механізмів регулювання. Досвід цих країн доводить необхідність втілення концепції соціально орієнтованої ринкової економіки в Україні. За таких обставин дуже важливим є обґрунтування державних регулюючих важелів, які відповідають поточному та перспективному стану економіки країни. Питання державного регулювання є надзвичайно актуальними для сільського господарства. Виваженість, обґрунтованість та ефективність аграрної політики залежать від достовірності і масштабності інформаційної бази про стан галузі, соціально-економічні явища й трансформаційні зміни, що в ній відбуваються, фінансово-економічні показники сільськогосподарської діяльності. Важливим економічним елемен-

том, що впливає на показники результативності аграрного виробництва, є вартісні параметри основних засобів. Недоліки практики оцінки галузевих основних засобів зумовлюють проблеми обґрунтованості економічних важелів, які застосовуються державними органами влади при виконанні стимулюючої, розподільчої та інших функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державного регулювання сільськогосподарського виробництва розкриті в роботах П.Т. Саблука і М.Я. Дем'яненка [1], А.Д. Діброви [2]. Дослідження О.Г. Шпикуляка [6] присвячені ролі інституту влади, що формує умови розвитку аграрної економіки та поведінки суб'єктів господарювання. В працях Мітчелла [9] й інших зарубіжних учених [10] викладені результати досліджень державної аграрної політики в різних країнах, у тому числі тих, що розвиваються. Організаційні та методичні засади оцінки основних засобів, проблеми практики їхньої переоцінки досліджені Г.М. Підлісецьким [5], Л.Г. Ловінською [4], І.В. Левицькою [3].

Ряд зарубіжних учених у своїх роботах розкрили підходи до аналізу основних засобів у контексті використання збалансованої системи показників для ефективного стратегічного менеджменту на мікрорівні, які в підсумку становлять зведену макроекономічну інформаційну базу [8, 11]. Разом із тим роль вартісної оцінки галузевих основних засобів у контексті проблем інформаційного забезпечення обґрунтування державної регуляторної політики в Україні висвітлено недостатньо.

Мета статті – проаналізувати вплив вартості основних засобів сільського господарства на фінансово-економічні показники галузі при формуванні інформаційного забезпечення обґрунтування державної регуляторної політики. Визначити основні напрями удосконалення практики переоцінки сільськогосподарських основних засобів.

Виклад основних результатів дослідження. Ефективна та раціональна система державного регулювання аграрної сфери економіки потребує належного обґрунтування. Модель формування такої системи поєднує в собі етапи аналізу, прогнозу, вибору адекватних механізмів і заходів регулювання [7]. Всі стадії обґрунтування потребують відповідного інформаційного забезпечення про різні аспекти сільського господарства, стан та трансформації в галузі.

Зокрема, важливими макропоказниками, які підлягають аналізу з метою оцінки соціально-економічних процесів в аграрному секторі, є ресурсозабезпеченість, фінансові результати й рентабельність сільськогосподарського виробництва. На ці показники суттєво впливають кількісні та вартісні параметри галузевих основних засобів. Вартість останніх у частині амортизаційних відрахувань є складовою собівартості продукції, що позначається на абсолютних і відносних результативних фінансово-економічних показниках сільськогосподарської діяльності.

Аналіз офіційних статистичних даних доводить про відносно високий рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва. В 2007–2011 роках рентабельність операційної діяльності по національній економіці становила в межах 3,3–6,8 %, тоді як по сільському господарству, мисливству та лісовому господарству – в межах 12,9–23,2 %. За цей період рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції становив 13,4–27,0 %. При цьому спостерігається стабільне зростання результативності сільськогосподарського виробництва при відносно постійній тенденції до зниження рентабельності в цілому по економіці країни (табл. 1).

1. Рівень рентабельності різних видів економічної діяльності в Україні за даними статистичної звітності, %

Вид діяльності	Рік						
	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Операційна діяльність:							
національна економіка	2,7	6,6	6,8	3,9	3,3	4,0	5,8
сільське господарство, мисливство, лісове господарство	-1,6	10,0	19,0	12,9	14,7	23,2	23,2
Виробництво сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах:							
усього	-1,0	2,8	15,6	13,4	13,8	21,1	27,0
рослинництво	30,8	11,3	32,7	19,6	16,9	26,7	32,3
тваринництво	-33,8	-11,0	-13,4	0,1	5,5	7,8	13,0

Джерело: Стат. збірники «Статистичний щорічник України» та «Сільське господарство України».

Останнім часом наведені в таблиці 1 показники використовують як один із основних аргументів на користь відміни пільгового режиму оподаткування сільськогосподарських виробників. Разом із тим детальний аналіз галузевих основних засобів показує ілюзорність такої прибутковості сільськогосподарської діяльності. Причина полягає у

невідповідності фактично спожитого основного капіталу нарахованим амортизаційним відрахуванням, які б мали забезпечувати його просте відтворення навіть в умовах інфляції. Занижені розміри амортизаційних відрахувань аналогічним чином позначаються на собівартості продукції, що призводить до штучного завищення фінансових

результатів і рентабельності сільськогосподарської діяльності.

Невідповідність нарахованих амортизаційних відрахувань витратам основного аграрного капіталу і потребам його відтворення зумовлена відсутністю дієвої практики переоцінки основних засобів сільськогосподарського призначення. На відміну від аграріїв суб'єкти економічної діяльності інших галузей приділяють належну увагу переоцінці майна. Так, за 2005–2010 роки основні засоби національної економіки були дооці-

нені в 3,92 раза, тоді як у сільському господарстві – лише на 21 %. Необхідність переоцінки основних засобів є наслідком інфляційних процесів, які в Україні характеризуються зростанням рівня споживчих цін за 2005–2010 роки в 2,21 раза. Таким чином, проведена переоцінка основних засобів сільського господарства навіть не враховує впливу інфляції на показник відновної вартості, яка в більшості країн світу слугує базою переоцінки (табл. 2).

2. Переоцінка основних засобів сільського господарства та національної економіки України за 2005-2010 роки, індекси

Фактичний рівень переоцінки основних засобів		Рівень переоцінки відповідно до норм податкового законодавства	Рівень інфляції
національної економіки	сільського господарства, мисливства та лісового господарства		
3,92	1,21	1,28	2,21

Джерело: Розраховано за даними стат. збірника «Основні засоби України».

Проведені дослідження показують, що проблеми переоцінки зумовлені інституціональними чинниками, зокрема недоліками нормативно-правового забезпечення цього процесу та впливом неформальних інститутів. Наявність кількох нормативних актів щодо переоцінки основних засобів сільського господарства й певна їхня неузгодженість позначаються на якості облікової роботи в сільськогосподарських підприємствах. Шляхом опитування працівників бухгалтерсько-облікових служб виявлено пріоритетність дотримання податкового підходу до переоцінки основних засобів. Це підтверджують і дані таблиці 2. В цьому проявляється парадоксальність ситуації: податковий підхід до переоцінки регламентований для платників податку на прибуток, та не є обов'язковою нормою для платників фіксованого сільськогосподарського податку, якими є більшість суб'єктів господарювання аграрного сектору. За результатами опитування бухгалтерів пріоритетність переоцінки основних засобів сільськогосподарських підприємств за податковою схемою пояснює інституціональна теорія: звичка обліковувати за чітко регламентованими правилами, якими є податкові; невпевненість у стабільності «правил гри», зокрема в частині спеціального режиму оподаткування; відсутність необхідності чіткого обліку витрат у зв'язку зі

сплатою фіксованого сільськогосподарського податку.

Застосування в практиці переоцінки основних засобів податкової схеми, запровадженої в 1997 році, позначилося на рівні їхньої недооцінки: з 1997 по 2011 рік ціни на сільськогосподарську техніку зросли в 5,3 раза, на автомобілі – майже в 3 рази, на будівельні матеріали – в 7,3 раза. За цей період податкові норми уможлилювали дооцінити основні засоби лише на 78 %. За нашими розрахунками середньозважений індекс недооцінки галузевих основних засобів, визначений із припущенням про застосування податкової схеми переоцінки, на 2011 рік становить близько 3,5. Цей показник потребує уточнення за результатами масової оцінки під час сільськогосподарського перепису.

Наслідком недооцінки основних засобів є знівельовані абсолютні та відносні фінансово-економічні показники сільськогосподарської діяльності, зокрема амортизаційні відрахування, собівартість, фінансові результати й рентабельність. У 2011 році розрахунковий показник рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції з урахуванням дооцінки основних засобів становив 15,3 % при 27 % за даними офіційної статистичної звітності. Подібне співвідношення складалось і в попередні роки (табл. 3).

3. Фрагмент зіставності економічних показників сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах України за статистичними даними та з урахуванням необхідної переоцінки галузевих основних засобів

Показник	Рік									
	2007		2008		2009		2010		2011	
	стат. дані	з переоцінкою	стат. дані	з переоцінкою	стат. дані	з переоцінкою	стат. дані	з переоцінкою	стат. дані	з переоцінкою
Чистий дохід від реалізації, млн грн	30961,1		46166,5		58805,9		73133,3		93680,2	
Середньозважений індекс недооцінки основних засобів	2,44		2,74		2,86		3,07		3,48	
Амортизація, млн грн	1393,2	2971,6	2075,9	5060,5	2997,8	8211,5	3200,3	9141,5	3614,0	11077,1
Повна собівартість, млн грн	26792,2	28370,6	40704,4	43689,0	51685,9	56899,6	60382,8	66324,1	73754,2	81217,3
Прибуток (збиток) від реалізації, млн грн	4168,9	2590,5	5462,1	2477,5	7120,1	1906,3	12750,4	6809,2	19926,0	12462,9
Рівень рентабельності, %	15,6	9,1	13,4	5,7	13,8	3,4	21,1	10,3	27,0	15,3
Рівень зростання цін на матеріально-технічні, спожиті в сільському господарстві, %	37,4		11,3		16,8		15,1		14,6	
трактори, сільськогосподарські машини	12,3		27,7		8,5		9,6		15,3	
автомобілі	9,5		23,8		14,9		2,6		3,8	
будівельні матеріали	31,4		25,4		3,4		6,3		14,3	
будівельно-монтажні роботи	26,1		30,0		12,4		17,3		18,0	

Джерело: Розраховано за даними стат. збірника «Сільське господарство України» та стат. бюлетеня «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах».

Проведені розрахунки доводять про необ'єктивність статистичних показників результативності аграрного виробництва, що негативно позначається на достовірності та якості інформаційної бази, яка використовується з метою обґрунтування державної регуляторної політики. Внаслідок цього можуть прийматися необ'єктивні рішення щодо державного регулювання й системи оподаткування сільського господарства, занижується фактична капіталізація сільськогосподарських підприємств, що, зокрема, обмежує їхні можливості щодо залучення інвестиційних ресурсів.

Одним із основних механізмів державного регулювання ринкової економіки є бюджетно-податкова політика, в рамках якої в Україні з 1999 року для сільськогосподарських виробників було встановлено пільговий режим оподаткування. Нині цей чинник є одним із каталізаторів активізації інвестиційних процесів у галузі, яка потребує значних капіталовкладень для техніко-технологічного переоснащення аграрного

виробництва, створення об'єктів нерухомості сільськогосподарського призначення, формування основного стада високопродуктивної худоби. Тому щодо питання обґрунтування доцільності податкових пільг для сільськогосподарських виробників чи їх відміни слід оперувати достовірною, об'єктивною та масштабною інформацією про фінансово-економічні показники сільськогосподарської діяльності, оскільки це впливає на формування інвестиційного клімату. Відповідно до існуючих проблем інформаційного забезпечення на сучасному етапі значну увагу необхідно приділити визначенню достовірних вартісних і кількісних параметрів виробничих основних засобів сільського господарства.

При обґрунтуванні державної регуляторної політики важливого значення набуває аналіз відтворювальних процесів, який слід адаптувати до умов інфляції. На нинішній час фондозабезпеченість вітчизняного сільськогосподарського виробництва не відповідає технологічній потребі та рівню розвину-

тих країн світу. Зниження рівня фондооснащеності сільськогосподарських угідь в Україні пов'язане зі звуженим характером відтворення галузевих основних засобів, зумовленого проблемами фінансового забезпечення в аграрному секторі. Забезпечення розширеного відтворення ресурсного потенціалу потребує необхідного рівня прибутковості в галузі. На наше переконання в умовах інфляції рівень рентабельності як мінімум має перевищувати рівень зростання цін на матеріально-технічні ресурси, що споживаються в аграрному виробництві. За інших обставин прибуток перетворюється в джерело простого відтворення. Згідно з даними таблиці 3 саме такими тенденціями характеризується досліджуваний період: розрахункове значення рентабельності сільськогосподарського виробництва в 1,5–4,9 раза нижче від рівнів здорожчання матеріально-технічних ресурсів, що споживаються в галузі. Тому такі співвідношення між рівнями інфляції й рентабельності слід брати до уваги при обґрунтуванні державної регуляторної політики в сфері фондового накопичення та інвестування.

Висновки. З метою формування раціональної системи державного регулювання необхідна відповідна об'єктивна інформація. Враховуючи вищевикладений вплив облікової вартості основних засобів сільського господарства на значення фінансово-економічних показників галузі, які беруть до уваги при обґрунтуванні державної аграрної й податкової політики, нині актуальним є удосконалення практики переоцінки основних засобів.

Для забезпечення достовірності та об'єктивності показників, що характеризують стан і відтворення основного аграрного капіталу, необхідно запровадити постійну переоцінку галузевих основних засобів відповідно до їхньої відновної вартості. Для цього слід переглянути нормативно-правове та методичне забезпечення переоцінки основних засобів стосовно сільськогосподар-

ських підприємств. Виходячи з вітчизняних інституціональних умов, для забезпечення постійної переоцінки галузевих основних засобів доцільно запровадити їхню щорічну індексацію відповідно до рівня зростання цін на окремі групи (машини й обладнання, будівлі та споруди, автомобілі, інші). При цьому в певних випадках на замовлення сільськогосподарських виробників може бути проведена експертна оцінка.

Враховуючи сучасні проблеми практики переоцінки, необхідно під час запланованого на 2014 рік Першого всеукраїнського загального сільськогосподарського перепису провести їхню суцільну інвентаризацію та переоцінку. З метою останньої доцільно за результатами вибіркової експертної оцінки обґрунтувати індекси переоцінки (за детальними групами та строками використання основних засобів). Необхідність визначення таких індексів зумовлена суттєвими розбіжностями облікової вартості подібних об'єктів основних засобів в одному і тому ж підприємстві, різними фактичними термінами їх використання в розрізі однієї групи. Відповідно до сучасного стану вартісних параметрів інвентарних об'єктів більш правильною та об'єктивною є масова переоцінка в сільському господарстві з використанням експертної оцінки, але проведення такого заходу потребує значних коштів із державного бюджету. В зв'язку з цим метою подальших наукових досліджень є визначення напрямів удосконалення переоцінки основних засобів у сільському господарстві з урахуванням інституціональних факторів і обґрунтування методичних підходів щодо визначення індексів переоцінки на сучасному етапі. Комплекс запропонованих заходів дасть змогу узгодити реалії вартісних параметрів основних засобів сільського господарства з потребами інформаційного забезпечення обґрунтування державної регуляторної політики, в тому числі щодо формування умов для забезпечення розширеного відтворення.

Список використаних джерел

1. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК: моногр. / М.Я. Дем'яненко, П.Т. Саблук, В.М. Скупий та ін.; за ред. М.Я. Дем'яненка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 372 с.
2. Діброва А.Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика / А.Д. Діброва. – К.: ВРД «Формат», 2008. – 488 с.
3. Левицька І.В. Відтворення основних засобів: теорія і практика: моногр. / І.В. Левицька. – Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2010. – 272 с.

4. *Ловінська Л.Г.* Оцінка в бухгалтерському обліку: моногр. / Л.Г. Ловінська. – К.: КНЕУ, 2006. – 256 с.
5. *Підлісецький Г.М.* Удосконалення переоцінки основних засобів аграрного сектору в системі їх відтворення / Г.М. Підлісецький, М.М. Могилова // Економіка АПК. – 2010. – № 12. – С. 41–47.
6. *Шпикуляк О.Г.* Інституції аграрного ринку: моногр. / О.Г. Шпикуляк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 480 с.
7. *Полушкина Т.М.* Формирование рациональной системы государственного регулирования аграрной сферы экономики, отвечающей требованиям экономически эффективной аграрной политики / Т.М. Полушкина // Фундаментальные исследования. – 2012. – № 9. – С. 976–980.
8. *Robert S. Kaplan, David P. Norton.* The Balanced Scorecard. Translating strategy into action / Kaplan Robert S., Norton David P. – Boston: Harvard Business School Press, 1996. – 322 p.
9. *Mitchell M.* Agricultural and policy: methodology for the analysis of developing country agriculture sectors / M. Mitchell. – London, 1985. – 165 p.
10. *Burrell Alison.* Agricultural Policy and Enlargement of the European Union / Burrell Alison, Oskam Arie. – Wageningen, 2000. – 252 p.
11. *Van Horne.* Fundamentals of Financial Management, 13 ed. / J. Van Horne, John M. Wachowicz. – Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 2009. – 760 p.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2013 р.

*

УДК 338. 439

***В.І. СТАШЕЙКО, заступник директора
О.Б. ШМАГЛІЙ, кандидат економічних наук,
провідний науковий співробітник
Інститут продовольчих ресурсів НААН***

Розвиток сировинної бази пивоваріння в Україні

Постановка проблеми. Економіка вітчизняного промислового пивоваріння та його структура формуються за умов визначального впливу рівня розвитку сировинного ресурсозабезпечення. Суть проблеми полягає в тому, що нинішній стан розвитку аграрного виробництва сировинних ресурсів для пивоваріння періодично викликає “шокові” ситуації у процесі виробничого функціонування пивоварної промисловості України, спричиняючи виникнення виробничих загроз через недостатню якість і кількість основних компонентів сировинних ресурсів. Фактично відсутня технологічна база хмелярства – в країні функціонує лише один гранулятор, а, відтак, відсутнє й виробництво екстракту та гранул хмелю. І це при тому, що великі пивзаводи за своєю техніко-технологічною побудовою практично не використовують шишкований хміль, а виключно гранули або екстракт хмелю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання розвитку сировинної бази вітчизняного пивоваріння, виробництва

сільськогосподарських ресурсів, які є основною технологічною сировиною для виробництва пива, досліджувані та висвітлені більшою чи меншою мірою в працях Ю.О. Лупенка [1], О.М. Шпичака [1; 2], І.Г. Кириленка [4], А. Купченка [5], В. Любченка [3], В.Я. Месель-Веселяка [2], М.П. Сичевського [11]. Водночас сучасна специфіка системного підходу дослідження проблеми якості й ефективності виробництва в межах усього ресурсно-виробничого ланцюга фактично залишається невизначеною, а спектр пов’язаних із цим питань – не до кінця вирішеним.

Мета статті – на основі комплексного дослідження сучасного стану сировинної бази пивоваріння в Україні узагальнити основні тенденції та закономірності розвитку системи сировинного ресурсозабезпечення галузі й обґрунтувати напрями поліпшення якості використання вітчизняного аграрного потенціалу для виробництва основних сировинних ресурсів пивоваріння, зростання ефективності функціонування пивоварної галузі України.

© В.І. Сташейко, О.Б. Шмаглій, 2013